

פרשת תולדות

טיול לא"י ולחו"ל

פרשת תולדות גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך:

האם יישוב א"י נמנית במנין המצוות

הרמב"ן בהשגותיו לספה"מ להרמב"ם (מצוות ששכחן הרב עשין ד') מונה מצות יישוב א"י בין התרי"ג מצוות. שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ", ונכפל מצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך (דברים א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וכו'. והראיה שזו מצוה אמרו יתברך בענין המרגלים (שם) **עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך לך אל תירא** ואל תחת, ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר **עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם**, מכאן שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה (כרש"י).

החרם תחרימם

מוסיף הרמב"ן שאל תאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעת עממים שנצטוו לאבדם, שנ' (ס"פ שופטים) החרם תחרימם, אין הדבר כן שאנו נצטוינו להרוג האומות ההם רק אם הם נלחמם עמנו, אבל אם רצו להשלים נשלים עמם ונעזבם בתנאים ידועים, אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דב"ר שופטים) הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקדוש ברוך הוא ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו.

הפלגת חז"ל בשבח הארץ

ממשיך הרמב"ן כי המצוה שהחכמים מפליגין בה, והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד, כתובות קי, ב) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ועוד הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה.

ולשון הספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה, וזכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה.

שיטת הרמב"ם

והנה בדעת הרמב"ם שלא מנאה במנין המצוות יש לדון אם דעתו שאינה מצות עשה כלל, או שמודה שיש מצוה וחיוב ומשום טעם מיוחד לא מנאה במנין המצוות.

בשו"ת רשב"ש (סי' ב) כתב דדעת הרמב"ם דמצות יישוב א"י אינה אלא מדרבנן, ולכן אינה נמנית במנין המצוות, כשיטתו (שורש א) שמצוה דרבנן לא נמנה במנין המצוות, ודלא כהבה"ג.

ובמגילת אסתר על סה"מ כתב, שדעת הרמב"ם שמצוה זו אינה נוהגת לדורות, אלא רק בזמן שהבית בבנינו. וכבר תמהו עליו (שו"ת אבני נזר יו"ד תנד) דמכל מקום היה להרמב"ם למנות את המצוה, שהאף שאינה נוהגת בזמן הזה, מכל מקום כיון שכשיבוא משיח צדקינו תנהוג המצוה א"כ שפיר מקרי נוהג לדורות, וכמו שכל מוני המצוות מנו את מצוות מעשה הקרבנות אף שבזמן זה אינם נוהגים. והרי כל הטעם שכתב הרמב"ם (בשורש ג) שאין ראוי למנות מצוות שאינן נוהגות לדורות הוא משום דמנין המצוות ילפינן (מכות כג, ב) מהפסוק מורשה קהילת יעקב, ומצוה שאינה נוהגת לדורות אינה לנו מורשה, וא"כ פשוט שטעם זה הוא דווקא במצוה שתתבטל לגמרי, אבל אם לעתיד לבוא תנהוג, שפיר הוי "מורשה", ונמנה במנין המצוות.

ובעיקר מה שנקט המגילת אסתר שמצוה זו אינה נוהגת בזמן הזה יש לעיין, שהרי בכמה מקומות בש"ס מצינו שמצות

ישוב א"י נוהגת אפילו בזמן הזה, והרמב"ם מביא אותם להלכה, מבואר בגמרא (כתובות קי, ב) דהכל מעלין לא"י, ונפסק ברמב"ם (אישות יג, יט).

וכמו כן שנינו בגיטין (מג, ב) שהמוכר עבדו לחו"ל יוצא לחירות, ונפסק ברמב"ם (עבדים ה, ו). [אכן לפי דברי התשב"ץ אין ראייה כלל מהא דהכל מעלין לא"י, דשם אינו אלא משום קיום המצוות התלויות בארץ, ולא משום מצות יישוב א"י, ואכמ"ל].

וכן מבואר בגיטין (ח, ב) שהקונה בית בא"י כותב עליו אונו אפילו בשבת ע"י נכרי, ואף דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב ארץ ישראל לא גזור רבנן. וכן פסק הרמב"ם (שבת ו, ב).

וכן מבואר במנחות דהשוכר בית בארץ ישראל עושה מזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל, ונפסק ברמב"ם (תפילין מזוזה וס"ת ה, י). וא"כ קשה מה שכתב במגילת אסתר שאין מצות ישוב א"י נוהגת בזמן הזה.

יציאה בשביל כאו"א

(קידושין לא, ב) רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה ליה בעינא תכשיטין עבד לה, בעינא גברא נייעין לך, בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל, שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ, א"ל אסור, לקראת אמא מהו א"ל איני יודע, אתרח פורתא הדר אתא, אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום, אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חס ושלום דלמא מירתח רתח, א"ל מאי אמר לך אמר ליה המקום יחזירך לשלום, אמר ליה ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי.

יציאה לזמן קצר

על ספיקת ר"י תמה המהרי"ט (קידושין לא, א) דמה איסור לצאת לקראת אמו, אפילו לקראת אחרים כיון שאינו יוצא להשתקע, דאע"ג דאמרינן בשלהי כתובות אסור לצאת מא"י אפילו לבבל, זהו לדור אבל לסחורה או לעסק שיש לו שם פשיטא דמותר.

מדת חסידות

וכן הא דאמרינן ס"פ מי שאחזו כי הוּוּ מפטרי רבנן מהדדי מעכו הוּוּ מפטרי משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, מחמירים היו על עצמן לצאת ללא דבר. תדע דהיכי נפקי הנך דאזלי אינהי ללותן, אטו הני רבנן והני לאו רבנן. וכעין דבריו מצאתי בריטב"א (מו"ק יד, א) שכתב שטעמם היה משום שאין דרך ת"ח לצאת מא"י לחו"ל אפילו לדבר מצוה, וא"כ אין קשה משם דבאמת אפשר דליכא בזה איסור.

אמנם על עיקר דברי המהרי"ט תמה עליו בס' ויואל משה (מאמר ישוב א"י אות פ"א) שהרי מבואר שם בגמ' הטעם משום שאסור לצאת מא"י לחו"ל, א"כ כתבו בזה איסורא ולא חומרא בעלמא.

עוד הק' מה שהביא ראייה שאינו אלא חומרא בעלמא, דאל"כ היכי נפקי הני רבנן דאזלי אטו הני רבנן והני לאו רבנן, וזהו תימה דבלא"ה ע"כ צריך לחלק בין הני רבנן והני רבנן, שהלא הטעם שכתב שאינו אלא חומרא בעלמא, הוא בשביל שלא הלכו אלא ללוותן לא לדור ולהשתקע בחו"ל, אבל הני רבנן דנפקי חזרו לבתיהן לחו"ל מקום שהיו דרים שם, כמ"ש רש"י שם שהיו אותן רבנן בני מדינת הים שהיו הולכין ללמוד תורה בא"י כשחזרו לבתיהם היו חבריהם בני א"י מלווין אותם עד עכו ומשם נפטרים מהם, הרי שהם חזרו לבתיהם והוא מקום דירתם.

ובלא"ה וכי אך עליהם הוי הקושיא, הלא רוב האמוראים היו דרים בבבל, שבשביל כן נתחבר שם תלמוד בבלי, ומשם אנו חיינן, וע"כ שיש איזה טעם בדבר שלא עברו ח"ו כולם על איסור לדור בחו"ל באיסור, ולא אמרו בגמ' איסור זה אלא לאותן רבנן שבא"י, ורש"י ז"ל דקדק בלשונו הזהב במה שאמרו בגמ' דמיפטרי בעכו בשביל שאסור לצאת מא"י ופי' רש"י ז"ל וז"ל: **שאסור לבני א"י לצאת מא"י לחו"ל**, והרי שדקדק בלשונו לומר שאיסור זה הוא לבני א"י, ולא לבני חו"ל שבאו רק לשעה ללמוד תורה בא"י ודעתם לחזור.

עוד כתב המהרי"ט שר"י גופיה הוא דאמר כלפי שמואל אית ליה רב בבבל איזיל ואחזיניה, כדאיתא בחולין (צה, ב), אלא אותם יוצאין לצורך, אבל שלא לצורך היו מחמירים על עצמן. ויש להעיר הרי רצו לצאת בשביל מצות לווייה וכי אין זה צורך.

האם ר"י טעה

א"כ כתב המהרי"ט שפשיטא שיהיה מותר לצאת לכבוד אימא שהוקש כבודם לכבוד המקום. ומה שפירש רש"י שסבור היה ר"י שדעתו לחזור למקומו לבבל, כתב המהרי"ט שדבר תימה לומר שלא הבין דבריו, שהרי א"ל לקראת אימא, דמשמע שהיתה באה. ועוד לשון דהמקום יחזירך לשלום פירוש עד מקומך, ולשון יחזירך לא משמע כן.

משום איסור טומאת כהנים

ומשום כל הנ"ל פירש המהרי"ט שרב אסי כהן הוה כדאמרינן בהנזקין (גיטין נט, ב) שאני רב הונא דאפילו רבי אמי ורבי אסי כהני חשיבי דא"י מיכף הוה כייפי ליה, ולא מצי למיפק לחו"ל דגזרו טומאה על ארץ העמים כדאמרינן בפ' כה"ג (בזיר נד, א), ומבעיא ליה אי משום כבוד אמא מותר כיון דטומאה דרבנן היא, כדאשכחן בפרק מי שמתו דא"ר אלעזר בר נדוק מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל, דאע"ג דרבנן גזרו על כל ארונות טומאה משום כבוד מלכים לא גזרו. והכי נמי אשכחן בעירובין מעשה ביוסף הכהן שהיה מטמא אחר רבו לצידן ללמוד תורה, אע"ג דארץ העמים היא. ומעיקרא אמר ליה אסור, כלומר אין היתר בדבר, ואמר ליה רב אסי אפילו לקראת אימא, אמר ליה איני יודע כלומר דספוקי מספקא ליה אי דמיא כמו ללמוד תורה, ולבסוף עמעם עליו והתיר לו משום כבוד אמו. ושוב מצאתי בירושלמי דמסכת נזיר פרק כהן גדול (לד, א) ומייתי הך עובדא דמשמע דמשום טומאה דארץ העמים נגעו בה.

ביקור לא"י לזמן קצר

כדברי מהרי"ט כתב גם בשלטי גיבורים בשבועות (ח, א בדפי הרי"ף), עיי"ש שליכא קיום מצות ישוב א"י במה שבא לזמן קצר, וכן אין איסור לצאת לזמן קצר, שהחוב הוא לגור בא"י ולא לבקר, ולפי זה גם יהיה מותר לצאת למצות כיבוד אב אם לא ילך לזמן מרובה.

ועי' במג"א (רמח, טו) שהא דאמרינן שהעולה לא"י נחשב למצוה ומותר להפליג משום כך בספינה תוך ג' ימים, דווקא על דעת להתיישב, וי"א אפילו ע"מ להחזיר כיון דאפילו מהלך ד"א בא"י מצוה היא.

וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן נו) שנשאל האם יש קיום מצות יישוב א"י אם אינו הולך על דעת להשתקע, וכתב דכיון דלדעת הרמב"ן ז"ל איכא מצות עשה אקרקפתא דכל בר ישראל לדור בארץ אפילו בזמן הזה, א"כ כל שעה שהוא על אדמת קודש הוא מקיים המצוה, יהיה באיזה אופן שהוא מאחר שהוא מתעכב על אדמתה באותו רגע הרי הוא מקיים מצוה זו. תדע שהרי אם יגמור בדעתו להשתקע שם ודאי קיים המצוה מרגע הראשון שנכנס לארץ, וע"כ הוא מאחר שהוא מחויב בדבר משך ימי חייו ולא קיים רק לשעה אחת וכי נימא דאותה שעה נמי לא קיים. כן הוא אם מי שבא לשעה קלה אפ"ל אין בדעתו להשתקע יהיה לאיזה שהיא סיבה עכ"פ אותו הזמן שנשתהה שם קיים המצוה.

וכעין ראייה נמי מי שמחויב במצוה וכגון מצות תפילין שמצותם כל היום ובכל שעה שמניחם מקיים המצוה אם כי לא הניחם רק לשעה קלה, כמו שאנו עושים, וכי לא קיים המצוה בזה, וה"נ בשעה קלה שהוא שם מקיים המצוה אף שהמצוה הוא שם לדור בתמידות.

ולענ"ד אינו דומה כלל וכלל ואינו אפילו דמות ראייה, שלפי הצד שהמצוה היא "ישיבה בא"י, והיינו שדר שם, ולא ש"יהיה" שם, ואם אינו שם בתורת קביעות אין זה מצוה כלל, א"כ אינו דומה כלל לתפילין שהמצוה ללבוש תפילין, א"כ כל זמן שלבוש התפילין מקיים מצוה, אע"פ שלא קיים המצוה בשלימות.

ואספת דגניך

עוד הביא שם מהחת"ס (סוכה לו, א) וז"ל מכאן ואילך דברי תלמידו הפעוט כמני נלפע"ד רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא "ואספת דגניך" אלא בא"י ורוב ישראל שרויין שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום יישוב א"י, ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה צותה התורה ואספת דגניך. ובוועז גורן השערים הלילה משום מצוה, וכאלו תאמר לא אניח תפילין

מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר לא אאסיף דגני מפני עסק התורה, ואפשר אפילו שאר אומנויות שיש בהם יישוב העולם הכל בכלל מצוה וכו' ע"ש. ונראה להדיא מדברי רבינו הגדול הקדוש הח"ס ז"ל דכל מה שעושה בא"י ויש בו משום ישוב העולם הכל בכלל מצוה זו הוא וא"כ אם מי שהוא עולה אפילו רק לזמן קצר ודעתו לחזור לא ימלט שלא יסייע קצת בישוב העולם הן באכילה ושתייה ולינה והן בסחורה, ועכ"פ הוא מניח שם מעט מזומן, איש איש לפי השגתו ובזה הוא מסייע בישוב הארץ שהוא בכלל המצוה, ועכ"פ אם יעשה שם שום מלאכה ואפילו בעבודת האדמה או באומנויות יקיים בזה המצוה של ישוב. וע"כ לפע"ד אין שום ספק דכל מי שעולה רק לזמן ומסייע בישוב הארץ הרי הוא בכלל המצוה ומקיים המצוה באותה שעה כפי שיטת הרמב"ן והח"ס ז"ל.

כל ההולך ד"א בא"י

וע"ע בשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' כח) שאין עיקר המצוה בעליה אלא בישיבה והדירה שמה, כמו שהביא הרמב"ן ז"ל, אבל מי שעולה לראותה על דעת לחזור לא מצינו בזה מצוה מפורסמת. ואפילו תימא שזכות הוא לו ממה שאמרו כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא, דכתי' "ורוח להולכים בה", מ"מ מצות עשה ליכא. ועוד ההיא מתפרשה בנקבר שם, אלא שלא הספיק לדור ולישב בה, דהכי משמע רישיה דקרא נותן נשמה לעם עליה אפי' שפחה שבא"י מובטחת לה שהיא בת העה"ב, והיינו שמתה ונקברה שם.

עוד יש להעיר על דבריו ממה שפסק הרמב"ם (מלכים ה, ט) שאסור לצאת מא"י אלא ללמוד תורה וכו' וחוזר מיד, וא"כ חזינו שבלאו הכי אין מותר לצאת אפילו לזמן קצר, אכן יש לדחות, דמי שיצא לישראל אשה, יתכן שיתעכב בזה, וכן היוצא ללמוד תורה אפשר שהולך לכמה שנים, אבל לזמן קצר ממש אולי מותר. (ועי' לק' שמשמע שלא כל הראשונים הסכימו לדעת הרמב"ם).

גילוח בחול המועד למי שבא ממדינת הים

עוד מצינו בשו"ע (או"ח סי' תקלא) שהבא ממדינת הים מותר לו לגלח בחול המועד, והוא שלא יצא מא"י לטייל, ומשמע אפילו אם יצא מא"י שלא לזמן מרובה.

ועי' במג"א (ס"ק ז) שאם יצא להרויח או לראות פני חבריו שרי דמקרי מצוה. עי"ש שמציין למה שכתוב לעיל (או"ח רמ"ח, ה), והחזינו מה שכתב שם הרמ"א ד"א שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבריו חשוב הכל דבר מצוה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל. ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו.

וכדברי המג"א פסק המשנ"ב (תקלא, יד) וז"ל אבל מא"י לחו"ל אינו מותר (לגלח בחול המועד) אלא ביצא להרויח, או לראות פני חבריו, דהוא חשיב דבר מצוה (כמבואר בפוסקים בסימן רמח) שמותר לצאת מא"י בשביל זה, משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל, לא התירו לו לגלח. ולפי זה פשיטא שמותר לצאת בשביל כיבוד אב ואם, וכן עמא דבר.

ושמעתי מהגר"א וייס שליט"א שמהלכה זו מבואר כדברי מהרי"ט דאלת"ה איך התירו בשביל ביקור אצל חברו, אלא ע"כ שאין איסור היכא שאינו נשאר שם לזמן מרובה לגור שם. ודבריו תמוהים מאוד שהרי המג"א ומשנ"ב מתירים רק משום שמותר לצאת לצורך מצוה, ומה"ט מבססים דבריהם אמש"כ לענין הפלגה בספינה שרק לצורך מצוה מותר.

ובאמת מכל הדין הזה מבואר דלא כמהרי"ט, שהרי כתוב שאם יצא לצורך טיול אסור לו להתגלח, אע"פ שכל מטייל אינו מטייל לעולם, ובוודאי לא נחשב שבא שם לגור, ובכל זאת אסור.

ובאמת יש להעיר מההיא דע"ז (יג, ב), שלפי תוס' מיירי באיסור לצאת לחו"ל, שהתירו רק ללמוד תורה ולישא אשה, ומסביר שמיירי בדעתו לחזור לא"י, דאילו אין דעתו לחזור אמר בכתובות (קיא, א) אחיו של זה נשא עובדת כוכבים ומת, ברוך המקום שהרגו, וזה ירד אחריו לחוצה לארץ. עוד כתבו דדוקא בהנך מצות שהן חשובות, ללמוד תורה - שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה, ואשה נמי - דכתיב (ישעיה מה) "לא תהו בראה", אבל לשאר מצות לא. אבל בשאלות דרב אחא מפורש הנך דקילי, וכ"ש לשאר מצות שהם חשובות. א"כ לדבריו אין היתר אלא למצוות חשובות כמו ללמוד תורה ולישא אשה, אבל מהיכ"ת שיהיה מותר כדי לבקר חברו.

כדברי מהרי"ט שמותר לצאת בשביל כאו"א כתב גם בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' רפח) שכשם שמותר לצאת מא"י ללמוד תורה ולישא אשה כן מותר גם בשביל כיבוד אב ואם.

עלייה לא"י במקום כאו"א

החכמת אדם (שער משפטי הארץ פרק יא, ג) כתב שמי שיש לו אב ואם ומוחים בידו מלעלות, צ"ע אם מחוייב לציית אותם מדין כיבוד, או דינו כשאר מצות שאם יצו לאדם לבטל א' מהמצות לא ישמע להם, כדאיתא ביו"ד (רמ, טו).

ועי' שם בבינת אדם שמביא דברי התשב"ץ הנ"ל, וכתב עליו שלא זכה לידע מקורו, כי בע"ז (יג, א) איתא רק ללמוד תורה ולישא אשה, וכן העתיק הרמב"ם (מלכים ה, ט). אבל כתב שדינו דין אמת, ומביא ראיה מההיא דקידושין שר' אסי יצא לקראת אמו. א"כ הדבר קל וחומר, מה אם מותר לצאת מכ"ש דלכתחילה אינו צריך לעלות, וכמו שכתב בכלבו (סי' קכז) בשם מהר"ם שהשיב דלכן לא עלו הראשונים שהיו חוששים לביטול תלמוד תורה, וכיון דמותר לצאת כדי ללמוד תורה כל שכן דאין צריך לעלות, והכי נמי דכוותיה.

למה לא עלו כל האמוראים לא"י

כדברי הכלבו איתא גם בספר תשב"ץ קטן (סימן תקסא) וז"ל וששאלת למה לא הלכו שם כל האמוראים, אשיבך דלא הוה מותר להו, דהו צריכים לבטל מלמודם ולשוט אחר מזונותם, דאמרינן בפרק מי שהוציא והו (דף מז) דמותר לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ אחר רבו ללמוד תורה, כ"ש שאין לילך מרבו מחו"ל לארץ ישראל להתבטל מלימודו ולשוט אחר מזונותיו.

דעתו לחזור

אלא דיש להעיר על שניהם שהרי כתב הרמב"ם שכל ההיתר לצאת לחו"ל ללמוד תורה, אינו אלא בדעתו לחזור, א"כ איך אפשר להוכיח משם שמותר לישאר בחו"ל לנצח. וכנראה שחולקים בזה על הרמב"ם וס"ל שההיתר לצאת הוא גם כשדעתו לישאר שם, ובאמת דברי הרמב"ם לא מבוארים בגמ'.

ועי"ש שדחה הראיה ממעשה דר"א, דשם לא היה לצאת יציאה גמורה רק לקבל פני אמו, ובזה יש לומר דזה היה כונת רבי יוחנן במה שאמר לו המקום יחזירך לשלום, רוצה לומר שעל כרחך דעתך לחזור לכאן, דיציאה גמורה אסור, (ורש"י פי' יחזירך למקומך ולשון יחזירך לא משמע הכי). משמע שנוקט החכ"א שלפי התשב"ץ מותר לצאת לחו"ל לצמיתות בשביל מצוה.

עוד כתב שמצא ראיה ברורה במד"ר (פרשה לך לך אות ז) וז"ל לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר אצא ויהיו מחללין שם שמים ואומרים הניח אביו לעת זקנותו והולך לו, אמר לו הקדוש ברוך הוא לך ואני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. ומדייק זה מדכתיב ב' פעמים לך לך ע"ש. ויש לדעת דמהיכי תיתי שאחר יהיה פטור מכיבוד אב ואם, ולמה יהיה פטור, ועוד למה יהיה אברהם פטור מכיבוד אב ואם בחינם, אלא על כרחך דאף על פי שצוהו ללכת לארץ ישראל והיא מצוה, מכל מקום כשיש עליו מצות כבוד אסור לעלות, ואם כן הוא אמינא שגם אברהם אסור אם לא שילך אביו עמו, ולכן אמר לו לך אני פוטרך, כיון שאני מצוה לעלות לארץ ישראל, אבל לאחר אף על פי שרצונו לעלות אסור מטעם כיבוד.

מצות יישוב א"י בזמן הזה

איתא בשו"ע (אה"ע עה, ה) יש מי שאומר דהא דכופין לעלות לא"י, היינו בדאיפשר בלא סכנה, הילכך מסוף המערב עד נוא אמון אין כופין לעלות, ומנא אמון ולמעלה כופין לעלות דרך יבשה, וגם דרך ים בימות החמה, אם אין שם לסטים.

ועי' באר היטב וז"ל ולענין אם בזמן הזה מצוה לעלות לא"י עיין תוס' כתובות דכתבו בשם ר"ח כהן דאין מצוה בזמן הזה. וברא"ש ואגודה והטור משמע דיש מצוה אף בזמן הזה, וכנה"ג מאריך בזה והביא הרבה דיעות מחולקים אם יש מצוה לעלות או לא ע"ש, וכיון דאיכא פלוגתא דרבנותא מי יוכל לכפות מי שאינו רוצה לעלות, וחייב ליתן לה כתובתה. ובפתחי תשובה (שם ו), הביא משו"ת מעיל צדקה (סי' כו) אודות שלשה חברים שרצו ליסע לא"י הם ונשיהם ובניהם הקטנים בני שנים ושלוש שנים, והב"ד שבעירם רוצים לעכב על דם שלא ליסע עם בנים הקטנים מחשש סכנה פן לא יוכלו לסבול צער טלטול הדרך ונענוע הספינות ושינוי האויר, ושאלו האנשים ההמה אם ימנעו מנסיעה זו או לא

ואם יחושו לגזירת ב"ד בזה. והשיב לענין אם בזה"ז מצוה להעלות לא"י הנה הרמב"ן מנה מצוה זו בכלל מצות מקרא ד"וירשתם אותה וישבתם בה", וכי היא שקולה נגד כל המצות (כדאיתא בספרי). וגם התה"ד בפסקיו (סי' פ"ח) הפליג בה.

איברא התוס' בכתובות (ק"י, ב) בשם ר"ח כהן כתב שאין מצוה בזה"ז, וז"ל אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים, והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם. אמנם המרי"ט (סי' כ"ח) ובחי' לכתובות הוכיח דאיזה תלמיד טועה כתבו על שם התוס' ולא דסמכא היא כלל, וכ"כ בעל נתיבת משפט, וא"כ כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו. וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שכופין האשה שתעלה עמו כפשטא דמתני' א"כ ודאי דלא ס"ל הא דר"ח כהן. וגם מ"ש התוס' שם דאינו נוהג בזמה"ז דאיכא סכנת דרכים, הא ודאי דאף בזמן הבית כל שהיה בו משום סכנה גלויה לא נאמר לכוף לעלות, וזה משתנה לפי הזמן. וכבר כתב המבי"ט (ח"ב סי' רי"ו) הכלל בזה כשכל הסוחרים אינם נמנעים יכולים לכוף כו'. ובענין שחששו ב"ד הנ"ל כי היה סכנה לקטנים זה אינו, דא"כ הו"ל למתני' או חד מפוסקים למימר דאם באה מחמת טענה מחמת בנים הקטנים שומעין לה, אלא וודאי זה אינו כי אין סכנה פרטיית לקטנים יותר מלגדולים, כי מצד סכנת טביעה ושבייה ולסטים הרי קטן וגדול שם הוא, ואם מטורח הנענוע הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה.

וגם הרבנים היושבים על איי הים כתבו שעניניהם ראו בכל יום נוסעים דרך ים לקצוי ארץ עם ילדים קטנים כו', ולכן נראה דאף אם יגזרו ב"ד שבעירם שלא לנסוע מטעמים הנ"ל רשאים לסמוך על אלו אשר עיניהם ראו ההיפך כי לא ראינו אינו ראייה. ואם לחוש שלא להמרות פי ב"ד מפני הכבוד כבר כ' המבי"ט (סי' קלט) דאין לחוש בזה לכיבוד אב ואם החמורה. (צ"ע בתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ח שלא כ' כן ע"ש וע' קדושין ל"א ע"ב).

אמנם כן צריך בתחלה תנאי אחד, שיהיה לו מקום מוכן להיות מצוי לו שם פרנסתו בריוח, וכמ"ש התה"ד שם ובכל בו, וגם בתשב"ץ כ' דכל שאין לו שם פרנסה מוכנת מעבירו על דעתו ועל דעת קונו ח"ו כו', והלא יוצאין מא"י לח"ל ללמוד תורה מרבו מכ"ש שלא לנסוע לכתחלה במקום שאין לו הכנה ללמוד. והכלל בזה אשרי הזוכה לכך ואינו נצרך לבריות ומתפרנס שם אפילו חיי צער ויעבוד השם אבל אין כל אדם זוכה לכך. וכבר נהגו העם שאינם נוסעים עם בנים קטנים והכל בשביל קושי השגת הפרנסה שם וחוב הוא לקטנים וח"ו יש לחוש שיצאו לת"ר עד לא יחזק שכלם עליהם לסבול חיי צער. ועכ"פ אלו הנוסעים לשם וצריכים עי"כ להתפרנס מן הצדקה ואילו היו בחו"ל היו יכולים להתפרנס ממעשה ידיהם לא טוב עושין, כי גדול הנהנה מיגיע כפו, וצוה לנו ז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וצריכין להתיישב בזה כי הדבר שקול ואין לי בו הכרע עכ"ל.